

Roóz Zoltán: A soproni zsidóság rövid története 1840-től napjainkig

A 19. századi soproni zsidóság eredete

Az 1520-as években az egyre romló gazdasági helyzetben a város mind több beadványt küldött II. Lajos királynak és Mária királynénak a zsidók ellen. Végül 1526. szeptember 8-án, a mohácsi csatavesztés után tíz nappal a város erőszakkal elűzte őket, vagyonukat pedig saját céljaira foglalta le. Ezt követően 314 éven keresztül zsidók nem települhettek le Sopronban. A mohácsi vész után a Sopronból elűzött zsidók legnagyobb részben az úgynevezett „Öt községben”¹ telepedik le. A kiűzetést követően a város eladta zsinagógájukat, 1557-ben pedig felszámolta a zsidótemetőt is, köveit középületek építőanyagául használva fel. 1740-ig még a lábukat se tehették be a város falain belülre.² 1813-ban közhírré tették, hogy egyetlen soproni se adjon zsidónak lakást, vagy üzletet bérbe, mert különben 100 forint pénzbüntetésre számíthat. 1814-ben zsidórazziát tartanak a városban. De mindez nem használt, mert 1818-ban hat polgárt büntetnek meg e rendelkezések megszegése miatt. Sőt még imaházat is fedeztek fel, amit rögtön bezártak, mégsem tudták megakadályozni két család beköltözését, amit azután további beszivárgás követett. 1830-ban már 37 volt a lélekszámuk. Hiába folytatott a város éles zsidóellenes politikát, hiába szavaztak a város képviselői a törvényhozásban minden ellen, ami a zsidók emancipációját kívánta előmozdítani,³ 1840-ben a magyar országgyűlés engedélyezte a zsidók beköltözését a szabad királyi városokba, így Sopronba is. Több mint 300 év múlva Sopron városának kapuit a törvény hatalma újra megnyitja a zsidók számára, és minden valószínűség szerint éppen a hajdani elűzött zsidók utódai tódulnak leginkább Sopronba az úgynevezett „Öt községből”. Lakompakról, Kis-Martontól, Kaboldról, Német-Keresztúrról és Nagy-Martontól.⁴ Nem véletlen tehát, hogy Dr. Pollák Miksa későbbi soproni neológ rabbi úgy fogalmaz, hogy: „Sopron mai zsidóságának története 1840-ben kezdődik. Voltak ugyan azelőtt is zsidók Sopronban, de csak elenyésző csekély számmal, azok is, amint láttuk, csupán «túrt zsidók» voltak. 1840-ben azonban ama korlátozás, mely a szabad királyi városokban való tartózkodásra vonatkozólag fennállt, teljesen megszűnt. Az országgyűlés 1840-ben föltétlenül

¹ Lakompak (Lackhenbach), Kis-Marton (Eisenstadt), Kabold (Kobersdorf), Német-Keresztúr (Deutschkreutz) és Nagy-Marton (Mattersdorf, 1924-től Mattersburg)

² Grüll Tibor: Arcképvázlat Pollák Miksáról és Pap Károlyról, Soproni Szemle 1995. XLIX. évf.1. szám 79.o.

³ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle 1957. XI. évf. 3–4. szám, 244.o. vö. Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon I. köt. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012. 1034.o.

⁴ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 232-233.o. „Ezzel a jelenséggel már egyszer találkoztunk a soproni zsidók történetében. A Nagy Lajos által száműzött zsidók Német-Újhelybe telepedtek le; 130 év múlva pedig a német-újhelyi zsidók — tán éppen az elűzöttek utódai — Sopronba vonulnak. Az említett öt közösség Köpcsény és Boldogasszony közösségeivel együtt az ún. «Hét községet» képezték. Az utóbbi két községből viszont nem telepedtek le Sopronban.”

megnyitotta a zsidók számára is a királyi városokat, szabad költözködési és letelepedési jogot adván nekik az egész országban a bányavárosok kivételével (1840. XXIX. t.-cz.1. §.).”⁵

Soproni események 1848-tól 1896-ig

1848-ban volt az „utolsó” próbálkozás a zsidók megfenyegetésével történő kiűzésre,⁶ 1849-ben pedig a város a zsidók emancipációja ellen foglalt állást, így a betelepülők továbbra is a Németkeresztúri hitközséghez tartoztak. Mindenesetre imaházról azért kellett gondoskodniuk, ezért eleinte a Hal téren bérelt lakás volt az imaház, majd a Fekete sas térre (Schaffer ház), onnan pedig a hajdani zsidó utcába, az Új utcába (a Győri féle házba) költöztek.⁷

Míg 1830-ban 37 fő volt a zsidóság lélekszáma a városban, addig 1854-re már 30 adófizető Izraelita családot tartanak számon, ami kb. 180 fős lélekszámot takar.⁸

Horeschetzki Róbert vezetésével 1857-ben kérelmezik a felsőbb hatóságoknál önálló hitközség létesítését Sopronban. A kérelmük elbírálásának procedúráját követően 1858-ban alakul meg az önálló hitközség. 1867-ben az emancipációs törvényt követő egyetemes kongresszuson megtörtént szakadás szele elérte Sopront is. A hitközségi tagok egy része kivált, és megalapították az orthodoxok (igazhitűek) hitközségét és az Új utcai bérelt imaházban maradtak 1891-ig, a Papréti zsinagóga felépültéig. Azonban az anyahitközségben maradók sem fogadták el a kongresszusi szabályzatokat, így megmaradt a *status quo ante* alapon álló hitközségnek. 1869-ben a zsidóság lélekszáma a városban 854 fő⁹ volt, akik ebben az évben

⁵ Uo. 230.o. „...Igaz ugyan, hogy Sopron városa, mint már annyiszor megtette, most megint megpróbálta, hogy nem lehetne-e a gyorsan haladó időnek kerekébe belekapaszkodni; de bizony minden igyekevése hiábavalónak bizonyult. A város tanácsa és közönsége 1840-ben a királyhoz «recursus»-t intéz a zsidóknak a szabad királyi városokba való beeresztése ellen.”

⁶ Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon I. köt. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012. 1124.o. „Napokon át tartó zavargásokról, a zsidók kiűzését követelő népgyűlésekről van tudomásunk...sok városból, Nyugat-Magyarországról köztük Sopronból is. Sopronban a magisztrátus határozatban szólította fel a zsidókat, hogy 3 napon belül hagyják el a várost, ide Pozsonyból kellett kivezényelni a katonaságot... vö. Uo.1126.o. A nyugat-magyarországi atrocitások és a kártevés megakadályozása miatt Szemere Bertalan belügyminiszter két kormánybiztost nevezett ki teljhatalommal. Csáky László és Széll József többek közt Sopron megyére és Sopron városára is kiterjedt. A kormánybiztosok a vétkeseket lefogatták, de a helyi polgárok erős követelése a zsidók kiűzésére nem csillapodott, így csak időhúzást célzó tárgyalásokat folytattak azt remélve, hogy a „vihár” előbb-utóbb lecsendesedik. vö. Berstein Béla: 1848 és a magyar zsidók, Magyar Zsidó Könyvtár Kiadóvállalat, Budapest, (é.n. 1906?) 5.o. „...Nem kaptak tehát a magyar zsidók egyenjogúságot, hanem jött rájuk e helyett más: üldöztetés országszerte. Nem jön számításba oly ártatlan tüntetés, mint Sopronban és Pécsen volt...”

⁷ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 237.o

⁸ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 35.o. vö. 1855-ös dátummal jelzi ezt az információt Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 236.o-án.

⁹ <http://www.danielcsoport.hu/irasok/a-zsidok-tortenete-sopronban/>; 2015.02.06. 16:30

saját pénzükön megvásárolták temetkezési helyként a Leimsieder telket, ahol a zsidó temető áll a mai napig is. Így megalakulhatott a *Chevra Kadisa*¹⁰ (Szent Egylet) is.

1871-ben vasúti szerencsétlenségben váratlanul elhunyt Rosenfeld Jakab a hitközség legnagyobb jótévedője, aki 20.000 forintot hagyott a hitközségre többek között zsinagóga építés céljából. A zsinagóga építési engedélykérelmének mellékleteként az 1872-es év izraelita vallású adózóinak listája alapján képet kaphatunk a közösség társadalmi szerkezetéről is.¹¹ 1874. év mozgalmas év volt a soproni zsidóság életében. Megkezdték a Templom utcai kora neoreneszánsz stílusú zsinagóga felépítését Schármár János tervei alapján. Már a zsinagóga építése előtt, de az 1876-os ünnepélyes avatást követően még inkább megerősödött az orthodox pártiak részéről az újraegyesülésre való törekvés, amelyet az anyaközösség is szívesen látott volna. Az 1872 óta Grünwald Manó rabbi által vezetett orthodox irányzat még a Német-keresztúri rabbi közbenjárását is megnyeri, azonban közvetítése sikertelen marad. Egyedül az anyahitközség 1877-es évre történő anyagi helyzetének jelentős megromlása hozta elérhető közelségbe az egyesülést, akár az orthodox alapszabály elfogadása árán is. A status quo ante irányzatnak (Raab Máton szerint, már neológ)¹² az volt a kikötése, hogy a zsinagóga külső és belső berendezésén változtatás nem lehet. Végül az orthodoxok 1877-ben külön hitközséget létesítettek¹³ és zsidó közösség két pártra szakadása megpecsételődött, mivel nem tudtak megegyezni abban, hogy a frigyszekrény előtt vagy a zsinagóga közepén legyen az *almemor*.¹⁴ 1881-ben már 1152 főt számláló zsidó közösség tulajdonát képező iskola egy leromlott állapotú épületben volt elhelyezve a zsinagóga melletti telken. Dux M.A. elnöklete alatt az elnökség elhatározta, hogy a hitközségi tagoktól felvett hitelekből a kor színvonalának megfelelő új iskolát építenek. 1894. november 09-én került sor dr. Winkler Adolf elnöklete (1884-1909) alatt a Fegyvertár u. 5. szám alatti kétemeletes iskola és lakóépület avatójára, amely megépítéséhez gróf Széchenyi László is hozzájárult 400 forinttal.¹⁵ A zsidó népiskola a városban élenjárója

¹⁰ *Chevra Kadisa* (Szent Egylet): súlyos betegeknek való virrasztásról és a halottak eltemetéséről gondoskodik.

¹¹ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 38.o. – 182 fő adózó, ebből 89 kereskedő, 26 iparos, 15 értelmiségi, 12 házaló, 11 magánzó, 10 alkusz, 4 vendéglátóiparban dolgozó, 2 ügynök.

¹² Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle, 1957. XI. Évf. 3–4. szám. 245-246.o. „Az 1876-os kongresszus után az anyahitközség a „*Fortschritt*”, neológ irányzatot választja. Először egy Éliás nevezetű tanító végzett rabbi funkciókat. Első és egyben utolsó rabbijukat 1894-ben választják meg.”

¹³ Tárkányi: Elfeledett Soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 49.o. - 1873-ban váltak ki 48 fővel és ekkor választották Grünwald Manót rabbinak.

¹⁴ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 244.o. ; Magyar Zsidó Lexikon *Almemor* címszó: „centrálisán elhelyezett, körülkerített és néhol kupolával fedett emelvény a zsinagógában, amely eredetileg kizáróan a Tóra-felolvasás céljaira szolgált. ...A haladó hitközségek az ősi szokástól eltérően a frigyszekrény tövében helyezik el.”

¹⁵ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 245.o.

volt a magyarosodási folyamatoknak is. Ezt a „hazafias tettet” 1893-ban a Csáky gróf elismerő és méltató soraival a vallási és közoktatási minisztérium is elismerte. 1895/96-os tanévben a 212 tanuló számára az iskolában minden tantárgyból magyarul folyt az oktatás.¹⁶

1891-re 23.8000 forint¹⁷ költséggel felépült orthodox zsinagóga.¹⁸ Erre az évre a zsidóság lélekszáma a városban elérte már az 1632 főt.

Az évtized közepén, a recepciós törvény elfogadása táján a soproni zsidók foglalkozásuk szerint leginkább kereskedők (gabona, marha, bor), de vannak közöttük magánzók, földbirtokosok, bérlők, iparosok, kézművesek, szatócsok, művészek, muzsikusok, írnokok, egyéb alkalmazottak, közvetítők, zsidókereskedők és házalók. Szellemi foglalkozást űzők közül 10 orvos, 6 ügyvéd, 3 tanár, 1 tanítónő, 4 mérnök, 25 városi, bírósági, vasúti, magán, közösségi hivatalnok.¹⁹

A soproni anyahitközség a zsinagóga és az iskola építését követően 1892-ben elkezdett a rabbi szék betöltésre törekedni. A közösség egyre inkább meggyőződve a haladó, azaz neológ irány szükségességéről, vallásfenntartó erejéről az Országos Rabbiképző Intézet felé orientálódott a rabbi kérdés megoldása érdekében. 1894-ben szinte egyöntetűen dr. Pollák Miksa rabbi megválasztása mellett döntöttek.²⁰ Pollák Miksáról a kortársai a feltétel nélküli tisztelet hangján beszéltek, becsülték benne a kiváló tudóst és a remek szónokot. A tudós rabbi lelkesen fogott hozzá a soproni közösség történetének feldolgozásához és megírásához. Az 1896-ban megjelent tanulmánya *A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig* nemcsak a soproni zsidóság történetébe enged bepillantást, hanem rávilágít a zsidó korszellemet asszimilációs irányba mozdító emancipációs és recepciós törvények szerepére is. Grüll Tibor szerint Pollák Miksa könyvében megfogalmazott alapelvei a kor neológ „izraelita magyarjainak” tipikus gondolkodásmódját tükrözik, amelynek lényege, hogy a vallás náluk már nem több pusztán hagyománynál, a cél a minden áron való elfogadtatás a többséggel, s végső soron az asszimiláció.²¹ Erre a felfogásra világít rá következő mondata, amelyet az 1867-es

¹⁶ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 39-40.o. (Pollák M. 246.o. – Más felekezeti népiskolákat látogató izr. tanulók száma kb. 50 fő. Középiskolákban 124 fő, kereskedelmi akadémián és felsőbb leányiskolában 39-39 fő.)

¹⁷ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle, 1957. XI. Évf. 3–4. szám. 245.o. 64.000 ft-os költséget ír. A 23.800 ft valamint az 1910-es Pap rét 26. szám alatti 40.000 ft-os fejlesztés együtt kb. 64.000 ft.

¹⁸ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 51.o. (Pollák M. 242.o.: „...részben az anyahitközségi tagoktól kapott támogatás által.”)

¹⁹ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 248-249.o.

²⁰ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 249-250.o.

²¹ Grüll Tibor: Arcképvázlat Pollák Miksáról és Pap Károlyról, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 80.o.

emancipációs törvényhez fűz: „És ezzel le is záródik itt hazánkban a tulajdonképpeni értelemben vett speciális zsidó történet. Azontúl már a zsidók a többi polgárok közértartoznak és az összességnek történetébe szövődik bele a zsidóhitű állampolgárok története is.”²²

Millenniumtól Trianonig Sopronban

Az országos eufória a zsidóság körében és jövőbe vetett bizalom elhatott Sopronig is. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint Pollák Miksa soproni rabbi ez évben megjelentetett könyvének zárszava: „A közösség a haladás, a fejlődés útján van. Telve reménnyel és bizalommal, duzzadó vitorlakkal halad a második évezrednek. Te könyvecske pedig menj és hirdesd a mi szívbeli örömünket, hogy a gondviselés megérnünk engedte ezen esztendő, hazánk ezeréves főnnállásának fenséges, lélekemelő ünnepét.”²³

1910-re Sopron város összlakosságának 6.6%-a, azaz 2255 fő zsidó élt a városban. Az autonóm orthodox közösség az 1891-es zsinagóga építést követően 1910-ben banki kölcsönt vesz fel, hogy a Paprét 26. szám alatti Weiss féle cukorgyári épületkomplexumot átalakítsák. Itt hozták létre a rituális fürdőjüket, a rabbi, metsző, és egyéb „szolgálati” lakásokat, valamint a maceszsütödét. Későbbiekben itt valósították meg Talmud Tóra iskolájukat illetve imaházukat is (1923).²⁴ 1917-ben a háború ideje alatt megalakult jesivájuk is Posen Simon rabbi vezetésével.²⁵ Az első világháborúban 356 soproni zsidó harcolt, s közülük 34 fő halt hősi halált.²⁶

Weinberger Ernő soproni zsidó tanító visszaemlékezéseiben beszámol arról, hogy a városban 1918-tól már megjelent a cionista mozgalom is.²⁷ A Trianoni békekötést követően Sopron és környéke választás elé került. A szavazás tétje az volt, hogy a lakosság Magyarországhoz vagy Ausztriához kíván tartozni. A népszavazást megelőzően, az orthodox hitközség nagygyűlést tartott, amelyről a Sopronvármegye 1921. november 15-i száma adott hírt, *Soproni zsidók a magyar Sopronért* című írásában. Az újságcikkéből tudhatjuk, hogy a gyűlést Schiff Ödön

²² Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon II. köt. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012. 92.o. vö. Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 241.o.

²³ Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebbi időktől a mai napig, Izraeli Magyar Irodalmi Társulat, Bp. 1896. 250.o.

²⁴ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle, 1957. XI. Évf. 3–4. szám. 263-264.o. vö. Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 51.o. – 1929-ban a Talmud Tóra 3 tanítóval és 80 növendékkel rendelkezett.

²⁵ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 51-53.o. - 1929-ben hallgatóik száma kb. 50 fő

²⁶ Uo. 41.o.

²⁷ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 61.o.

hitközségi elnök nyitotta meg, amelyen megjelent Sopronyi-Turner Mihály polgármester is, akit hosszasan megéltjeneztek. A budapesti Orthodox Központi Iroda képviselőjében Korein Dezső tartott beszédet. Méltatta „a magyar nemzet évezredek szabadelvűségét és felekezeti türelmességét, amelyet az utóbbi időben előfordult kilengések sem tudnak elhomályosítani.” A nagy lelkesedéssel elfogadott határozati javaslat a következő volt: „A soproni orthodox izraelita hitközség nagygyűlése egyhangú lelkesedéssel és hazafias örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy a soproni népszavazás előtt a magyar hazához való hűséges ragaszkodásának kifejezést adjon, amiről a nagyméltóságú m.kir. miniszterelnök urat táviratilag hódolatteljesen értesíti.” Ezzel a nagygyűléssel azonos időpontban a status quo ante hitközség is összejövetelt tartott, ahol Mezei Ferenc hazafias szónoklatát hallhatták az egybegyűltek. Az 1921. december 14-i szavazás eredményeképp Sopron magyar város maradt, ezért elnyerte az 1922. évi XXIX. tc. alapján, a *civitas fidelissima* a „leghűségesebb város” címet.²⁸

Soproni események a numerus clausustól a 2. világháború végéig

A zsidóellenes közbeszédben és politikai publicisztikákban a 19. században megjelent és használatba került a számarány fogalma. Valójában az az állítás húzódott meg ezen fogalom mögött, hogy bizonyos foglalkozásokban vagy gazdasági ágazatokban a zsidók túlreprezentáltak. A törvényjavaslatot a székesfehérvári püspök Prohászka Ottokár támogatta a legerélyesebben, aki az első világháború utolsó éveitől, a magyarországi római katolikus egyház legfőbb ideológusává vált. A Nemzetgyűlés 1920. szeptember 26-án elfogadta az un. „*numerus clausus*” (Zárt szám) törvényt. Az első olyan törvény volt a modern Európában, amely származási alapon korlátozta az állampolgárok esélyegyenlőségét. A 1920.évi XXV. tc. alapján egyes egyetemeken 5% (más források szerint 6%)-ban²⁹ korlátozták a felvehető zsidó hallgatók létszámát.³⁰

²⁸ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 53.o. és 58.o. - Horváth Zoltán: „Civitas Fidelissima.” In: Turbuly Éva (szerk.): „Magyarok maradtunk” 1921-1996. (Konferencia a soproni népszavazásról Sopron, 1996. december 12.) Soproni Szemle kiadványai Új sorozat 20. A 45. o.-n: „A soproni 2460 lélekszámú zsidóság Magyarországra szavaz - nyilatkozott a rabbi -, mert szerinte üldözésük Magyarországon csökkenőben van, viszont Ausztriában a baloldal visszaszorításával emelkedni fog. Véleményüket a bécsi rabbi felhívására sem változtatták meg. Ismeretes, hogy az ortodox hitűek hűségnyilatkozatot is tettek.”

²⁹ Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon II. köt. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2012. 420-421.o. ill. Karsai László: A magyarországi zsidótörvények és - rendeletek, 1920–1944, 141.o. 1. táblázat 1920. évi XXV. törvénycikk a tudományegyetemre, műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiára való beiratkozás szabályáról. - http://haver.hu/wp-content/uploads/2014/02/Karsai_Laszlo_A-Magyarorszag_i_zsidotorvenyek.pdf ; 2015.02.06. 15:15

³⁰ C. Rittner-S.D.Smith-I. Steinfeldt (Szerk.): A holokauszt és a keresztény világ, Egyházfórum Kiadó-Balassi Kiadó, Bp-Pécs, 2009. 49.o. – A törvény eltörléséről 1928.március 1-én döntött a felsőház. (1928.XIV.tc.)

Weinberger Ernő így emlékszik vissza: „1926-ban, a soproni hitközség által meghirdetett tanítói pályázaton huszonhét jelölt közül én kaptam meg az állást. A numerus clausus miatt elemiben kellett tanítanom, mert polgáriiban – amire képesítésem volt – zsidót csak kivételesen alkalmaztak.” Az ő visszaemlékezéseiből tudhatjuk meg azt is, hogy az orthodox és neológ (szerinte ekkor már nem status quo ante) irányzat együtt tartotta fenn az iskolát, mivel abban az időben Sopronban nem volt olyan kiélezett a helyzet a két hagyományos „*Strömung*” között. A Fegyvertár u. 5. szám alatti iskolaépület első emeletén lakott Pollák Miksa főrabbi. Ernő bácsi úgy emlékszik, hogy „Ő beszélt a legszebben magyarul az egész városban, ünnepi prédikációira nemegyszer katolikus és evangélikus hívők is belátogattak.”³¹

Erre az időszakra vonatkozóan a két zsidó felekezet soproni megoszlásának tekintetében az 1926-ban regisztrált adófizetők létszáma ad bepillantást: neológ 352 fő, az orthodox 217 fő.³²

A Magyar Cionista Szövetség soproni szervezete 1927-ben kezdte meg működését 50 fős taglétszámmal. Erről így vallott Weinberger Ernő bácsi: „Egyébként már 1918-tól voltak cionisták a városban. Lantos Jakab kollégám volt a főszervezője, a másik Lederer Sándor, akinek a Várkerületen volt régiségüzlete. Három mozgalom létezett, a Sómer, az baloldali irányzat volt; aztán volt a Bariszija, az a polgári irányzat és a jobboldali-revizionista, a Betár, amit a Neufeld fiú vezetett. Én a polgári szárnyat vezettem, majd utánam a Bokori Imre lett a főszervező. Sopronból is többen mentek ki Izraelbe a háború előtt, így Lantos kollégámnak mind a két fia. A cionista szervezkedést az első időben még nem tiltották a hatóságok, mi pedig megmagyaráztuk nekik, miről van szó: semmi államellenes dolog nincs ebben, hanem azokat segítjük, akik a Balfour-deklaráció után, a Népszövetség égisze alatt otthont akarnak teremteni Izraelben.”³³

Talán kuriózumként említhető, hogy Sopronban az 1929. évi törvényhatósági választáson az Egységes Városi Párt és egyúttal az Ébredő Magyarok Egyesülete helyi szervezetének elnöke, dr. Pinezich István nyolc izraelita vallású polgárt jelölt képviselőnek. Így egy pártba került dr. Pinezich István és Weiler Béla, az ortodox hitközség elnöke. A zsidó és az ébredő front megalakult, és mindvégig gyűlöletmentes maradt.³⁴

³¹ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 58.o.

³² Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 246.o.

³³ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 57-58.o. és 61.o.

³⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsid%C3%B3k_Sopronban; 2015.02.06. 17:15

1930-ban Sopronnak 1885 fő zsidó lakosa volt, amely a város összlakosságának 5.3%-t tette ki. A neológ közösség 1933-ban Dr. Schönberger Gusztáv elnöksége idején felépítette a zsidó Aggok házát, az orthodox közösség pedig 1934-ben a temető szertartáscsarnokát.³⁵

Zsidótörvények

Az 1930-as évek végétől bevezetésre kerülő zsidótörvények a soproni zsidóságot is egyre nehezebb helyzetbe hozták. Az 1938. évi XV. tc. *A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról* címet viselte, de első zsidótörvény néven vált hírhedté. A május 29-én hatályba lépett törvény kimondta: a szellemi szabadfoglalkozású pályák állásainak legfeljebb 20 százalékát foglalhatják el zsidók. A végrehajtásra öt évet írtak elő.

Bár a törvény indokolása és szövege is vallási alapon definiálta a „zsidó” fogalmát, a szöveg az 1919. augusztus 1-je után kikeresztelkedettek is zsidónak minősítette. Ezzel már az első zsidótörvényben megjelentek a faji alapú meghatározás csírái.³⁶ Az második zsidótörvény 1939. évi IV. tc. május 4-én került beiktatásra. A második zsidótörvény részletes és bonyolult vallási és „faji” meghatározással is szolgált arra nézve, hogy ki minősíthető zsidónak. Jóval szigorúbb volt az elsőnél, s az említett vállalkozásokban foglalkoztatható zsidók részarányát 6 százalékra korlátozta. A parlamentben a nagy keresztény egyházak képviselői, ha nem is egyforma lelkesedéssel, de támogatták az első és a második zsidótörvényt.³⁷ Az 1939-es törvény alapján a soproni törvényhatósági bizottságban helyet foglaló 8 fő izraelita vallású tag közül 6 fő kénytelen volt lemondani mandátumáról,³⁸ bár a város polgármestere, dr. Kamenszky Árpád igyekezett kibújni minden olyan zsidóellenes intézkedés alól, amelyre nem volt egyenesen kötelezve.³⁹ Az országos szintű egyházpolitika tükrében a soproni zsidó-keresztény vallásközi kapcsolatoknak üde színpoltja volt az evangélikus lelkész és Pollák Miksa neológ rabbi kapcsolata. Gerti néni visszaemlékezésében így vall erről: „Az evangélikus Ziermann lelkész rendszeresen sétált Pollák Miksa rabbival a Belváros utcáin, teológiai kérdésekről beszélgetve. Előttük az asszonyok.” Továbbá kiemeli még az „átlagból a reális világnézetű

³⁵ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 246.o.

³⁶ A jogszabály alól mentesültek az első világháborúban és az ellenforradalomban különböző érdemeket és kitüntetések szerzett zsidók, a hősi halottak özvegyei és gyermekei, az 1919 augusztusa előtt kitértek, valamint ezek gyermekei, amennyiben nem tértek vissza a zsidó vallásra.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsid%C3%B3_holokauszt_Magyarorsz%C3%A1gon; 2015.02.06. 16:45

³⁷ Randolph L.Braham: Magyarország keresztény egyházai és a holokauszt Magyarországon I.

<http://www.danielcsoport.hu/tortenelem/andolph-l-braham-1/>; 2015.02.06. 17:15

³⁸ Karsai László: A magyarországi zsidótörvények és - rendeletek, 1920–1944, 157.o. 3. táblázat, http://haver.hu/wp-content/uploads/2014/02/Karsai_Laszlo_A-Magyarorszag_i_zsidotorvenyek.pdf; 2015.02.06. 15:15

³⁹ Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig (A nyugat- és dél-dunántúli zsidóság deportálásának terve) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 40.o.

Papp Kálmán város plébánost, későbbi győri püspököt és Bürchner Lászlót, a Szent György-plébánia prépost-plébánosát.”⁴⁰ Hasonló történetet mesélt el Dr. Vladár Gábor református lelkész: „Arról is tudok gyülekezeti emlékként, amikor Pollák Miksáéknak a 40-es években rendkívül nehézé vált a helyzetük, addig is meg előtte is, az én valamikori elődöm Maller Kálmán lelkész nagyon komoly szoros kapcsolatot ápolt Pollák Miksával, aki egy nagyon kiváló irodalmár és tudós ember volt. A néphit szerint itt a Deák-téren egymásba karolva sétáltak föl s alá, és közben héberül beszélgettek.”⁴¹

A keresztény egyházak vezetői az első két zsidótörvény megszavazását követően némiképp nyugtalankodtak a harmadik zsidótörvény (1941. évi XV. tc.) miatt, amely egyházközségeik tagjainak jelentős hányadát is érintette. Magyarországon valaha is elfogadott messze legarcátlanabban rasszista törvényjavaslat a hírhedt nürnbergi törvények alapján készült és 1941. augusztus 2-án lépett hatályba.⁴² Sopronban a zsidóság létszáma 1941-re 1861 fő, felekezeti megoszlásuk szerint kb. 1000 fő neológ és közel 900 fő orthodox hitvallású. 1942-ben megszületett a negyedik zsidótörvény (1942. évi XV. tc.), amely *A zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól* címmel a zsidók totális jogfosztásának volt az eszköze. Ebben az évben a soproni Kaszinó-Egyesület is megszabadult 44 fős zsidó tagságától, hiszen csak olyan „magyar állampolgár lehetett a tagja, aki kereszténynek született.”⁴³

Megaláztatás, kifosztás soproni folyamatai

1944-es hitközségi adófizetői statisztika az 1926-os adatokhoz képest elmozdulás mutatott. Az orthodoxok adófizetők létszáma 270 főre emelkedett, míg a neológoknak már csak alig 300 adófizető tagjuk volt.⁴⁴ Azt, hogy a következő évtizedben valójában hogy alakult volna a soproni zsidóság felekezeti összetétele, már nem tudhatjuk meg, mivel a német hadsereg Magyarországra történő 1944. március 19-i bevonulása megpecsételte a soproni zsidó közösség sorsát is. Egy-két napig a városban semmi jele nem volt annak, hogy mi készül a soproni zsidóság ellen. 1944. április 5-től a zsidóknak a bal mellük felett a ruhájukra varrt, hatágú sárga csillagot kellett viselniük, amit egyúttal megszegényítésnek is szántak. Ezek között a vészterhes

⁴⁰ Egy soproni zsidó család vázlatos története 1946-ig. 5.o. <http://sopronanno.hu/sites/default/files/dokutar/egy-soproni-zsido-csalad-vazlatos-tortenete-1946-ig-sopronanno-dokutar.pdf> ; 2015.02.06. 18:05 vő. Pollák M.: *A zsidók története Sopronban*, reprint kiadás, Szép Sopronunk Kft. Sopron, 2007. Szubjektív előszóban, valamint 7. számú melléklet: Kutatási interjú Gabnai Sándor evangélikus esperessel - 2015.01.20. Sopron

⁴¹ 9. számú melléklet: Kutatási interjú Dr. Vladár Gábor református lelkésszel - 2015.01.26. Sopron

⁴² A törvény egyebek között a házasságkötést és a nemi kapcsolat létesítését tiltotta a zsidók és a nem zsidók között.

⁴³ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: *Elfeledett soproniak*, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 61.o. és 73.-75.o.

⁴⁴ Raab Márton: *Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből*, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 246.o.

idők között voltak olyan keresztények, akik meggyőződésüket a túlélők számára máig emlékezetes gesztussal vállalták fel. Weinberger Ernő bácsi így emlékszik: „A valóban volt egy fiatal katolikus hitoktató, Kárpáti. Nagyon jó viszonyban voltam vele. Mikor április 4-én bevezették a sárga csillagot, [...] mentem az iskola felé, ott nem volt még beépítve a terület. Nem akartam senkit kényelmetlen helyzetbe hozni, ha találkozik velem, hogy kell-e nekem köszönni, vagy nem... Kárpáti a túlsó oldalon jött velem szembe, s mikor meglátott, fogta magát és átjött az én oldalamra, és vagy öt percig szorongatta a kezemet. Ez mindennél többet mondott. [...] De sajnos igen kevés volt az ilyen, az volt a baj.”⁴⁵ Becht Rezső⁴⁶ egyik tengerentúlra került barátjának 1945. december 27-én írt levelében így emlékszik: „Amikor 1944 áprilisában megpillantottam egy embertársam mellén az első sárga csillagot és a szégyenérzet szinte végigperzselte testemet-lelkemet...”⁴⁷

Április 7-én Székesfehérvárról Sopronba érkező SS-őrnagy túsokat ugyan nem szedett, de a Gestapo központját a Zsidó Aggok Házában (akkor Képezde, ma Csatkai Endre utcába) rendezte be és annak pincéiben kínzókamrákat létesített. Itt hallgatta ki és vallatta a letartóztatott zsidó vagyonos polgárokat, hogy elrejtett értékeiket megkaparinthassa.⁴⁸ A katonai parancsnokság és a polgári hatóság tudta nélkül feloszlatta a zsidó hitközséget, és megalakította a „vének tanácsát”. Ennek a szervnek közvetítő szerepe volt a hatóságok és a zsidó lakosság között, főképpen a gettók felállítását követően.

Gettók létesítése Sopronban

1944 májusában összeírólistát (Jaross-listát) állítottak össze a soproni zsidókról. Ezen a listán 1803 zsidó, 54 kikeresztelkedett és 13 kivételezett szerepelt: ez volt a gettósítás alapja. A zsidókat gettó céljára kijelölt épületekbe költöztették. Elsőként a Jakobi-féle gyárban helyeztek el 250 embert május 20-ig. Június 5-én fejezték be a zsidók összegyűjtését az Új utcában és a Papréten. Átmenetileg gettóként szolgált a Várkerület két épülete is: a Füredi- és a Lederer-ház, valamint az Ötvös utcában az egyik jelentősebb épület. A Jakobi-gyári gettó lakásviszonyai a Soproni Hírlap cikkírója szerint: „a zsidók tizenötöd-huszas magukkal kerültek egy szobába, az eddigi nagy lakások helyett, rangra, korra való tekintet nélkül.” Az épület néhány hét alatt

⁴⁵ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 61-62.o.

⁴⁶ Becht Rezső (Sopron, 1893–1976): (keresztény) író, műfordító. Verseit és elbeszéléseit magyar és német nyelven írta. Áprily Lajos több versét fordította németre. - Magyar Életrajzi Lexikon: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/01337.htm>; 2015.02.06. 17:45

⁴⁷ Becht Rezső Levelek Európából (1945.XII.27. részlet) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám, 69.o.

⁴⁸ Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig (A nyugat- és dél-dunántúli zsidóság deportálásának terve) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 38-39.o.

borzalmassá vált. A zsidók csak a legszükségesebbet vihették magukkal, tisztálkodásra pedig alig volt lehetőségük. A Papréten a gettó lakóit a külvilágtól három méter magas palánkkerítéssel zárták el, az Új utcait láncsal.⁴⁹ Becht Rezső soproni író és műfordító a következőkről tudósítja barátját levelében: „Amíg a fiatal zsidó férfiak, mint „munkaszolgálatosok” valahol Ukrajnában aknamezőket tisztítottak, addig családjaikat kihajtották otthonaikból és kijelölt ghetto-házakba zsúfolták. Az elhagyott zsidó lakásokba pedig betelepedett egy új, erkölcsbontó fogalom, az „elhagyott zsidó holmi” fogalma. [...] Megkezdődtek a kínzások, az embertelen vattások – elrejtett és elásott kincsek után. Csendőrszuronyok között vitték ki a gyerekeket a temetőbe a szülők sírjához, hogy kiásassák velük az esetleg odarejtett családi ékszert. A papréti vattatóban a legszemérmertlenebb altesti motozásnak vetették alá a nőket. Gyanús lett minden keresztény, akiről zsidó kapcsolatai alapján feltehető volt, hogy zsidó vagyont vett át megőrzés végett. Megindult a feljelentések undorító áradata és nyomukban az elhurcolások, internálások sora. A város valami lélekroncsoló mérgezés görcseiben vonaglott.”⁵⁰ Weinberger Ernő visszaemlékezéseiben egy konkrét esetet említ: „Ismertem azt az adventista prédikátort is, aki bibliai kérdésekkel járt Dr. Pollákhhoz. Egy kis csoportjuk volta városban. Ennek a prédikátornak adta oda Dr. Pollák a felesége ékszereit. Mikor ezt valaki feljelentette, először őt verték meg, majd Dr. Pollákot, aki akkor volt 75 éves (50 éves soproni rabbiságát akkor akartuk ünnepelni). Patakzott a vére, amikor bedobták a vagonba. A szombathelyi csendőriskola növendékei művelték ezt a szörnyűséget.”⁵¹

Deportálás Sopronból

A soproni zsidókat június 29-én hajnali 5 órakor csendőrkülönítmények zörgették fel, az utcára zavarták és sorba állították őket. Csak annyi élelmet, ruha- és ágyneműt vihettek magukkal, amennyit kézben el tudtak cipelni. Így hajtották a nőket, gyermekeket, csecsemőket, aggastyánokat és betegeket gyalog végig a városon, ki az Erzsébet kert előtti, épülőfélben lévő főiskolai menzaépületbe és a szomszédos Jakóbi-féle gyárépületbe.⁵² A szomorú menet előtt minden jobb érzésű ember iszonyattal fordult el. A csöcselék vihogva és csúfolkodó

⁴⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsid%C3%B3k_Sopronban; 2015.02.06. 18:15

⁵⁰ Becht Rezső Levelek Európából (1945.XII.27. részlet) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám, 70.o.

⁵¹ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 62.o.

⁵² A köznapi nyelven Menza-épület vagy Kollégium félig kész egyetemi épület volt, a Jacobi Szivarkapapírgyár helyén, a Nándor fasoron, a mai Ady Endre út 5. sz. alatt.

megjegyzésekkel kísérte őket.⁵³ Gerti néni ezt 11 éves fejjel így élte meg: „Ami számunkra döbbenetes volt, amint vittek minket az úton, emberek álltak az út szélén és nagyon élvezték, [...] De különben számomra ez az út felért a Kálváriával.”⁵⁴ Valószínűleg igaza van Raab Mártonnak és mindkét magatartásforma jelen volt egyszerre, hiszen Becht Rezső erről így vall levelében: „Ijesztően elváltozott arcú ismerősök imbolyogtak el előttem, aki bénultan, megdermedt vérrel meredtem a menetre és éreztem, hogy most tenni kellene valamit: kiáltani, felordítani vagy odaállni közjük, segíteni [...] Nem tettem semmit, csak a ruha alatt elpirultam a talpamig. Talán ha ő is köztük lett volna, talán akkor mertem volna ember lenni.”⁵⁵

1944. július 5-én Dr. Drégely Béla csendőr százados, a soproni csendőr szárnyparancsnokság vezetője adta az utasításokat, amely alapján deportálták a Déli-pályaudvarról a Sopron és Sopron megye (Sopron, Kapuvár, Beled, Csepreg és Csorna), zsidóságát, 3385 fő⁵⁶ felnőttet és gyermeket egyaránt. A cionistáknak (Kasztner csoport) 42 főt sikerült Budapestre menekíteniük.⁵⁷ Kornfein Ferencné, Magdi néni emlékei szerint egy-egy teherkocsiba 75–85 fő került. A deportáltak július 8-án, szombaton reggel érkeztek Auschwitzba. Ezalatt Sopronban megindult a tülekedés az elhurcoltak értékeiért. A 157 zsidóüzletért nem kevesebb, mint háromezer kérvény érkezett be.⁵⁸ „Egyetlen zsidó maradt vissza a városban: a nyolcvanhat éves Fuchsbaum, 75%-os hadirokkant, akinek megkegyelmeztek, [...] Titkos adományokkal támogatták egy ideig a szegény öreget, aztán csöndesen ő is elkallódott.”⁵⁹

⁵³ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 249-250.o.

⁵⁴ Egy soproni zsidó család vázlatos története 1946-ig, 11.o. Lábjegyzetben: Az út leírását lásd még Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron,[1993]. - Szerinte voltak megdöbbenet és együtt érző keresztények. vö. Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig c. tanulmányával, Szita Szabolcs: Halálérőd, Kossuth-ÁKV, Budapest, 1989. - beszámol a szélsőjobboldaliak túlkapásairól. <http://sopronanno.hu/sites/default/files/dokutar/egy-soproni-zsido-csalad-vazlatos-tortenete-1946-ig-sopronanno-dokutar.pdf>; 2015.02.06. 18:05

⁵⁵ Becht Rezső Levelek Európából (1945.XII.27. részlet) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám, 70.o.

⁵⁶ Sopronból 1857 személyt szállítottak el:1803 zsidót és 54 kikeresztelkedettet. Munkaszolgálatra vittek: 286 zsidót,10 kikeresztelkedettet. Internáltak:40 zsidót. Összesen elpusztult 1532 fő:1495 zsidó, 17 kikeresztelkedett. Visszatértek 325-en: 308 zsidó, 37 kikeresztelkedett. A fenti adatokból hiányoznak azok, akiket 1945 első felében gettóztak be az új Tanítóintézet földszintjén; őket nem deportálták. http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsid%C3%B3k_Sopronban; 2015.02.06. 18:15

⁵⁷ „És egy szép nap SS-tisztek jelentek meg és felolvastak egy csomó nevet (ez a Menzában volt) köztük a mienkét is, [...] De rajta volt a listán a rabbi, a hitközségi elnök, meg ilyen — idézőjelben — előkelőségek, ... Amint később kiderült, az úgynevezett Kasztner-csoport volt a lista összeállítója.” - Egy soproni zsidó család vázlatos története 1946-ig, 11.o. <http://sopronanno.hu/sites/default/files/dokutar/egy-soproni-zsido-csalad-vazlatos-tortenete-1946-ig-sopronanno-dokutar.pdf>; 2015.02.06. 18:05

⁵⁸ Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig (A nyugat- és dél-dunántúli zsidóság deportálásának terve) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 38. és 45.o. vö. Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 249-251.o.

⁵⁹ Becht Rezső Levelek Európából (1945.XII.27. részlet) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám, 71.o. – „A kórházból társzekerekre dobálva hozták a nagybetegeket, frissen operáltakat. Az egyik szekéren széttárt karokkal, lelógó lábakkal Emil Scheffer feküdt, az európai hírű művésztörténész; mellette Hernfeld-néni ült gaze-be

„Október 15-ike után, a Szálasi-uralom siralomház levegőjében, a szomszéd falvakat, Balfot, Fertőrákost, Bánfalvát teletömték csonttá aszott zsidó munkaszolgálatosokkal, akik egész télen át ásták a lövészárkokat és ágyúállásokat, de még inkább sírokat ásták egymásnak.”⁶⁰ 1945. március végén a Sopron környéki erődítő munkálatokban résztvevő kényszermunkások közül félezernyit agyonlőttek a SS-ek. Almásy Tibor légvédelmi tűzérőhadnagynak a '48-as laktanyában sikerül 360 zsidó munkaszolgálatost megmentenie.⁶¹ Sokakat azonban közvetlenül a felszabadulás előtt lőttek le.⁶²

A soproni zsidóság története a felszabadulásától napjainkig

Alighogy Sopron felszabadult, kezdtek visszazsárlingózni az életben maradt munkaszolgálatosok.⁶³ Megdöbbenő pusztulás képe fogadta őket. Sopront két nagy és több kisebb légitámadás érte, ezektől elpusztult a neológ zsinagóga a Templom utcában és mindkét temető halottasháza, amiket a németek háborús célokra használtak. A Papréten halomba összehordva, esőtől áztatva hevert sok ezer héber könyv és családi fénykép. A visszatérők: 308 zsidó, 37 zsidó származású kikeresztelkedett személy, a romokon hozzáfogtak új életük és hitközségük felépítéséhez.⁶⁴ 1945. április 27-én megalakult a visszatértekből a Soproni Zsidók Szövetsége. Elnöke Dr. Hollós Richárd nőorvos, alelnöke Füredi Oszkár építészmérnök lett.⁶⁵ Weinberger Ernő szerint: „Az általános érzés az volt, hogy megérdemeltük-e mi az életet? Nagyon sokan pszichózis alatt voltak, férfiak nem akartak újra megnősülni, nem találták a helyüket. Jött egy ortodox rabbi Hajdúszoboszlóról, addig én vezettem a hitközséget. Üdvözlő beszédemben azt mondtam neki: nagy feladat vár rá, hogy az embereket, akik visszajöttek – akiknek mindegyike egy lábon járó csoda –, akik hiányolták az isteni gondviselés jelenlétét, azokat kell visszahódítani az élet számára.”⁶⁶ 1946-ra zsidó közösség létszáma Sopronban 274

csavart karokkal, mert felvágta ereit, mint annyi más sorstársa. ... Késődélután lett, mire az utolsó osztag is elindult a pályaudvar felé, ahol 70–70 embert préseltek egy-egy forróságtól izzó marhavagonba. Aztán lassan elindultak a vonatok rettenetes terhükkel a rettenetes cél felé. Minden vagon tetején egy-egy kakastollas csendőr állt szétvetett lábakkal, lövésre kész puskával az almazöldesti ég háttére előtt. Az állomás előtt pedig százegynéhány üres gyermekkocsi – „elhagyott zsidó javak” – hirdette egy embertelen eszme diadalát.”

⁶⁰ Becht Rezső Levelek Európából (1945.XII.27. részlet) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám, 72.o.

⁶¹ <http://www.hdke.hu/emlekezes/embermentok/embermentok-nevsora; 2015.02.06. 18:30>

⁶² Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 80.o.

⁶³ Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig (A nyugat- és dél-dunántúli zsidóság deportálásának terve) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 46.o. „A munkaszolgálatosok száma mintegy 100 fő volt, közülük 70 tért haza. Csatkai Endre művészettörténész a kópházi munkaszolgálatból csodával határos módon szabadult.”

⁶⁴ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből - A felszabadulás után, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3–4. szám, 252.o.

⁶⁵ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 81.o.

⁶⁶ G. Szende Katalin: „Ember az embertelenségben” Interjú Weinberger Ernővel, a háború előtti utolsó soproni zsidó tanítóval, Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf.1. szám. 62.o.

fő. A Soproni Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség 1946 novemberében beiktatta hivatalába új főrabbiját Czitron Józsefet az ideiglenesen rendbe hozott papréti Talmud Tóra iskolahelységben. Rendbe hozták a rituális fürdőt és imaházat. 1949-re a környékbeli betelepüléseknek köszönhetően a neológ gyülekezet 284, a Léderer Sándor elnökletével vezetett orthodox közösség 124 tagot számlált. A visszatértek áldozatkészségből, a temetőépületek romanyagából a neológ temetőben új szertartásépületet és abban monumentális emlékművet építettek: 1640 mártír nevét vésték márványba.⁶⁷ 1955-ben 202 azoknak a száma, akik zsidóknak tekinthetők, ebből 58 gyermek. „Foglalkozási megoszlás: 44 kisipari szövetkezeti-, 17 állami és vállalati-, 17 tisztviselő-, 16 magánszektori és 3 hitközségi dolgozó, 5 orvos, 3 vállalati mérnök és 9 munkaképtelen öreg és beteg.”⁶⁸ Az 1956-os forradalmi események miatt tömegesen kivándoroltak, 52 zsidó maradt a városban, és az orthodox hitközség megszűnt. 1969-ben a Papréti zsinagóga eladásra került. Az 1970-es években Ábrahám László látta el a neológ irányzathoz tatózó Izraelita Hitközség elnöki tisztét. Halálát követően 1976-tól Kornfein Ferenc, majd 1987-től felesége Kornfein Ferencné (sz. Steiner Magdolna) vezette 2002-ig.⁶⁹ Magdi néni nyilvántartása alapján 1995-ben 13 zsidó hívőt⁷⁰ tartott számon a városban. Magdi néni halálát követően fia Keszthelyi Péter vette át a stafétát. Őt követte egy rövid ideig Szabados Ottó. Az Ő nevéhez kötődik a Soproni Zsidó Hitközség „hivatalos” újjáéledése. A 10 férfi (minjen) szükségessége miatt az alkalomra többen is érkeztek Budapestről, köztük Heisler András is, aki ekkor egy rövid ideig a Mazsihisz elnöke volt (most újra ő az elnök). Az „alakuló” pénteki esti Istentiszteletre a Hotel Sziesztában került sor. 2005-től Sándor Péter vette át a Soproni Zsidó Hitközség elnöki tisztét, és hozzáfogott közösségépítő tevékenységéhez. Az újjáéledő soproni közösséget a kezdeti időszakban Radnóti Zoltán rabbi látogatta, aki néhány éven keresztül a nagyobb ünnepekhez és a mártír megemlékezésekhez kapcsolódóan érkezett a városba. Mivel a hitközség ekkor még nem rendelkezett saját imateremmel, így Sándor Péter a saját otthonát nyitotta meg, s annak alagsori közösségi terét az ünnepek megtartására, a héber nyelv és tóra tanulmányozására. 2011 augusztusa határkő volt a Soproni Zsidó Hitközség életében, amikor Radnóti Zoltán rabbi vezetésével tartották pénteki istentiszteletüket az Új utcai Ó- Zsinagógában, ahol közel ötszáz

⁶⁷ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 84-88.o.

⁶⁸ Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből - A felszabadulás után, Soproni Szemle 1957. XI. Évf. 3-4. szám, 252.o.

⁶⁹ Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak, Soproni Magyar-Izraeli Baráti kör, Sopron, 2014. 88.o.

⁷⁰ Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig (A nyugat- és dél-dunántúli zsidóság deportálásának terve) Soproni Szemle 1995. XLIX. Évf. 1. szám. 46.o.

éve nem volt zsidó istentisztelet.⁷¹ Az új elnök nyitottá tette a közösséget, minden jó szándékú és őszintén érdeklődő ember számára. Minden év tavaszi időszakában kirándulásokat kezdett el szervezni zsidó emlékek felfedezésére országhatáron innen és túl. Hagyományt teremtve útjára indította a város kulturális életében meghatározó jelentőségűvé váló, évente egy alkalommal megrendezésre kerülő Zsidó Vacsoraesteket. Regionális összefogást kezdeményezett a szombathelyi és mosonmagyaróvári zsidó közösségekkel. A Hitközségnek pár éve sikerült a várostól imatermet bérelni, amelyet saját - Pápáról visszakerült - tórájuk ékesít. A közösség jelmondata: „Zsidónak lenni jó!” A befektetett szeretet és munka eredményeként mára már havonta egy alkalommal a péntek esti, sábatí alkalmakon 20-25 fő, a zsidó ünnepeken 30-40 fő szokott összegyűlni az új vallási vezető, Gara István kántor vezérletével. A 25-30 fős létszámú Soproni Zsidó Hitközség 2014-ben a Holokauszt Emlékév, a 70 éves évforduló kiemelkedő eseményeként a nagysikerű Elfeledett Soproniak című kiállítás megszervezésével és könyv kiadásával emlékezett meg. A közösség jövőjére vonatkozó célkitűzések között szerepel a további „építkezés”, a fiatalok megszólítása, a városban élő zsidó családi háttérrel rendelkezők „megtalálása” és bevonása a hitközség életébe.⁷²

⁷¹ <http://www.danielcsoport.hu/hirek/hataroko-a-soproni-zsidosag-eleteben/>; 2015.02.06. 18:50

⁷² 13. számú melléklet: Kutatási interjú Sándor Péter Soproni Zsidó Hitközség elnökével - 2015.01.20. Sopron